

Tragedija in farsa družbenih teles v ideološki perspektivi informacijske tehnologije

Abstract

The Tragedy and Farce of Social Bodies in the Ideological Perspective of Information Technology

The article discusses a series of events pertaining to the global economic recession (2007–2014) and analyzes the role of current technologies, including social media platforms, in the new aestheticization of the origins of social groups involved in revolt. The author employs historical analysis in order to establish an argument for the inevitability of the repetition of world-historic facts, paralleling it with Marx's well known passage: "the first time as tragedy, the second time as farce". The article deploys Benjamin's introduction and usage of the term degeneration [Entartung] in his critical analysis of artistic and political practices. The second part of the article addresses the issue of culture industry and mass media and how they engendered "postdemocracy [that] erased true politics", as succinctly put by Rancière. However, postdemocracy did not foresee the collective power possessed by contemporary technologies of social media. These technologies played a crucial role both in the uprisings against the measures to save financial capitalism and elites, and the rise of Donald J. Trump to the presidency. The concluding remarks return to the article's outset by stating that the first (leftist) usage of social media and related technologies has tragically failed in its ambitions for radical emancipatory change. On the other hand, the second (right-wing) repetition was indeed successful in achieving its particular goals.

Keywords: economic crisis, social media, Rancière, Benjamin, ideology

Uroš Kranjc holds a PhD in Philosophy and is a Marie Skłodowska-Curie Fellow at the University of York, United Kingdom (uros.kranjc@york.ac.uk).

Povzetek

Članek obravnava niz dogodkov v obdobju globalne ekonomske recesije (2007–2014) ter analizira vlogo družbenih omrežij in obstoječe tehnologije pri novi estetizaciji vznikov družbenih teles upora. Posluhuje se historične analize in skuša

pokazati na neizbežno ponavljanje situacije svetovnozgodovinskih dejstev, sklicujoč se na Marxovo znano frazo, da se ponavljajo dvakrat, »prvič kot tragedija, drugič kot farsa«. Primerja prehod od predkrizne h krizni estetiki delovne organiziranosti predvojne weimarske in sodobne ordoliberalne Nemčije in širše, hkrati ob pogojih dane družbene tehnologije. Pri tem vleče vzporednice z Benjaminovo rabo pojma *degeneracije* [Entartung] pri njegovi kritični analizi umetniških in političnih praks. V drugem delu članka nas zanima, kako je na krilih kulturne industrije in množičnih medijev, prosto po Rancièru, »postdemokracija izbrisala pravo politiko«. Ni pa ji uspelo predvideti kolektivne moči vzpenjajoče se tehnologije družbenih omrežij, ki je odigrala ključno vlogo tako pri vzniku družbenih teles upora proti vsesplošnemu reševanju finančnega kapitalizma in elit kot tudi pri izvolitvi predsednika ZDA Donalda J. Trumpa. Članek se s sklepom vrača v svoje izhodišče, ko ugotavlja, da je prva (leva) raba družbenih omrežij spodletela pri poskusu radikalne spremembe, a je zato druga (desna) in ponovljena raba taiste tehnologije požela želene učinke za svoje partikularne cilje.

Ključne besede: ekonomska kriza, družbena omrežja, Rancièr, Benjamin, ideologija

Uroš Kranjc je doktor filozofije in raziskovalec Marie Skłodowska-Curie na Univerzi v Yorku, Anglija (uros.kranjc@york.ac.uk.)

Prvi osnutek pričujočega prispevka je nastal leta 2011, v času preraščanja globalne finančne krize leta 2008 v »veliko recesijo« in evropsko dolžniško krizo iz obdobja 2008–2012. Zajema popis različnih družbenih odzivov na politično-ekonomsko situacijo tistega časa, s poudarkom na (v)pojavitvah različnih družbenih organiziranj in njihovih izrekanj o spremembah ustaljenih režimov delovanja kapitalističnega produkcijskega sistema. Spremembe motri z vidika rabe sodobnih tehnologij pri organiziranju družbenega upora. Izvornemu besedilu je na večini mest pridana post-festum vsebina, ki na podlagi posledic teh dogodkov preiskuje dejansko transformacijo »delitve čutnega« v postkriznem času.

H globalni krizi in izginotju razrednega antagonizma (2008–2012)

Sekvenca zgodovinskih dogodkov, ki so nastopili po decembru 2007, ekonomskim zgodovinarjem predstavlja mnogoteri začetek: najprej »globalne finančne krize« (2007–2008), nato globalne »velike recesije« (2008–2012) in pozneje še »evropske dolžniške krize« (2010–2014). Neustrezno teoretično in praktično ravnanje s sistemskimi tveganji je skupaj s posledičnim pokom

nepremičninskih balonov povzročilo kolaps bančno-finančnega sistema v ZDA in Evropi. Sunkovit padec investicijske dejavnosti, zmanjšanje svetovnega agregatnega povpraševanja, akumulirani zunanji dolgovi evropskih držav (suvereni dolg) in negativna prihodnja pričakovanja so afirmativno obeležili standardne simptome globalnega prehoda v fazo recesije (Reinhart in Rogoff, 2009). Posledice te novonastale situacije kolapsiranja t. i. »krvožilnega« sistema kapitalističnega telesa so močno udarile po realnem življenju (Johnson in Kwak, 2010); ZDA so se v prvi fazi soočile s sunkovitim razpadom kreditnih in hipotekarnih trgov z drugorazrednimi hipotekarnimi posojili, množičnimi zasegi nepremičnin ter interventnimi monetarnimi in fiskalnimi ukrepi za zaježitev učinkov (t. i. kvantitativnim sproščanjem), kar je posledično povzročilo drugo fazo – veliko nestabilnost in neravnovesja v mednarodnem finančnem sistemu (več kot desetodstotna nihanja tečajev največjih valut, volatilni donosi na trgih kratkoročnih in dolgoročnih obveznic, špekulativna rast cen surovin itd.). Na drugi strani Atlantika je krizno gašenje ekonomskega pogorišča spremljalo razkritje številnih političnih in ekonomskih malverzacij, predvsem v posameznih državah članicah Evropske unije – spomnimo se samo skovanke PIIGS (Portugalska, Irska, Italija, Grčija, Španija). Opisane družbene razmere so vodile k oblikovanju in vzniku političnih protestnih teles na globalni ravni. »Arabska pomlad«, španski »Indignados«, grški splošni protivarčevalni protesti in ameriško transnacionalno gibanje »Occupy« so obudili *demos* – družbeno telo, ki je iz pasivne participacije in opazovanja prešlo v enakovredno oblikovanje družbene strukture, s tem ko se je vzpostavilo s prevpraševanjem in nesoglasjem glede lastnega mesta znotraj te strukture.

Povedano drugače, razmere zadnje recesije prinašajo sledečo paradoksalno situacijo: neposredno nasprotje in boj med različnimi razredi se lahko v hipnem koraku spreobrne v vsesplošno reševanje aristokracij, industrialcev, delavcev, kmetov, delovno neaktivnih, študentov itd. Reakcionarni odziv razreda (finančnih) elit je bil seveda simptomalen: odrešitev družbene *nujno potrebnega* in *vsem skupnega* bančnega sistema naj bi bila edina garancija nadaljnjega blagostanja skupnosti. Poleg očitne perversnosti ta izjava implicira še nekaj več; predpostavlja namreč neobstoj razrednih pripadnosti in nas v duhu prevladujočega zahodnega (neo)liberalnega individualizma navidezno zvaja na partikularna določila tržnih udeležencev – potrošnikov, užitarjev – ter nas podobno kot v primeru okoljskih katastrof prišteva v isti razred – posameznika kot sam svoj *partikularni in identitetni razred* (mat. *enojec*). Rezultat? Vladajoče zahodne politike so zasnovale ekonomske rešitve za sanacijo bank, vstopile v njihove lastniške strukture, jim izdale obveznice za pridobitev svežega kapitala in na koncu enostavno ena-

komerno »socializirale« družbene izgube med množico individualiziranih »potrošnikov«. Vse ukrepe so sprejemale hitro, neomajno in za višji cilj: odpraviti kreditni krč in tlakovati pot iz recesije. S tem so vlade/države opravile ključno *navidezno premestitev*; postavile so se na stran vseh tistih protestirajočih, nevidnih, ki so udeleženi samo v posledicah ekonomske recesije. Vsi, od bankirjev, politikov, delavcev, podjetnikov do upokojencev in študentov, smo bili reducirani v isto skupno množico posameznih enojcev, ki solidarno rešuje sistemske napake. Zato je naloga vsake današnje emancipatorične politike in akcije vztrajanje pri strogi kolektivni *diferenciaciji* singularnih množic in delov družbenega telesa, torej strogi diferenciaciji, pogojeni z jasno izraženo deklaracijo antagonizma in nenehnega iskanja lokalizacije mest za njegovo udejanjanje.

Dialektika tragedije in farse vobče

Karl Marx nas je pred več kot 165 leti opozoril na zvito naravo svetovnozgodovinskih dejstev, ki se, kot je pred njim naznanil že Hegel, »pojavi-jajo dvakrat«, »najprej kot tragedija in drugič kot farsa« (Marx, 1967: 445). Današnja svetovnozgodovinska dejstva je treba natančno proučiti ravno z vidika te formulacije. V pričujočem prispevku nas bo zanimala predvsem ponovitev tragedije v obliki farse. Najprej k samemu pojmu farse. Ta se sklicuje ravno na *negacijo negacije ponavljanja*¹ določene situacije, njegovo pojavljanje pa se odvija v obliki posledično-sukcesivnih vzpostavljanj komičnih, potenciranih, neverjetnih ali prikritih dejanj prvotne situacije. Tok teh dejanj skuša subjekta-gledalca spraviti do izgube in modifikacije smisla o njih, torej tolmačenja niza dogodkov s poustvarjanjem njihovega pomena vnazaj, ali še drugače, vodi k lokalizirani interpretaciji določenih razmer prvotne situacije. Primer takšnega dogodka je bil nastanek krize 2008 in njene posledice v odnosu do obdobja po letu 1929, kjer obe sekvenci razkrivata popolno ponovitev paralize (pre)mnogih ekonomistov in borznih »ekspertov« pri dojemanju dejanskega stanja, a z bistveno določujočo razliko, saj je sekvenca teh reakcij leta 2008 »zgolj« ponovitev tistih iz leta 1929. Tudi končna izida obeh obdobj se razlikujeta »le« v tem, da današnje posledice krize spremljamo v obliki absurdnih političnih praks in množičnih partikularnih vojnih žarišč (fiskalna pravila varčevanja, razgradnja socialne države, protekcionizem, vzpon populističnih svetovnih voditeljev, destabilizacija Južne Amerike, vojne na Bližnjem Vzhodu) in ne v obliki nove svetovne voj-

¹ Za obravnavo negacije ponavljanja pri Žižku in Deleuzu, na katero se tu sklicujemo, prim. Bankson, 2015: 16.

ne. Leta 2019 lahko celotno dogajanje etabliranega institucionalnega ustroja in realne vznike delov družbenih teles pojmuje kot najnovejšo farsično epizodo finančnega kapitalizma skupaj z zablodami politike v zahodnih (neo)liberalnih demokracijah. Marx je dialektiko revolucije in kontrarevolucije pravzaprav še bolj pomenljivo kot v *18. Brumairu Ludvika Bonaparta* izpostavil v *Razrednih bojih v Franciji*, kjer je poudaril, da je kopica porazov revolucionarne stranke šele predpostavka za oblikovanje in posredovanje njenega nasprotja – reakcionarne kontrarevolucije –, in šele iz tega protislovja izhaja pogoj njegovega odpravljanja (*aufhebung* tragikomičnega protislovja) ter nazadnje vzpostavitev pravega, izčiščenega revolucionarnega telesa (Marx, 1967: 33). Če tako imeni vladarja (»Ludvika Filipa«) in buržoazije (»francoska«) v šali nadomestimo z aktualnimi imenskimi označevalci iz obdobja 1925–1935 v Nemčiji ali iz našega časa, denimo Francije, ZDA ali Rusije, se Marxov uvod bere povsem skladno s temi razmerami:

Za časa Ludvika Filipa ni vladala francoska buržoazija, temveč samo *ena* od njenih *frakcij*: bankirji, borzni in železniški kralji, lastniki premo-
govnikov, železnih rudnikov in gozdov ter del zemljiških posestnikov,
ki so bili z njimi tesno povezani, tj. vladala je tako imenovana *finančna*
aristokracija. Ta je sedela na prestolu, ta je v zbornicah diktirala zakone, ta je delila državne službe od ministrstva do trafike (Ibid.: 34).

Naša teza je sledeča: Kapitalistično nezavedno z največjo resnostjo jemlje Marxove besede, da si je revolucija z nizi porazov šele ustvarila »mogočno kontrarevolucijo« in nasprotnika, s pomočjo katerih bo dozorela »resnična« revolucionarna stranka – *zato je kapitalistični odgovor razviden v nenehni in vedno bolj farsičnih reintegracijah vsakršnih revolucionarnih zastavkov v kontrarevolucionarno (reakcionarno) družbeno večino*. Historičnomaterialistična obravnava današnjih kapitalističnih teženj zato ne more slediti naraciji o koncu zgodovine, temveč ravno nasprotno, je narativ o njenem tragikomičnem ponavljanju, ki se odvija ob pogojih *obstoječega stanja družbene tehnologije*.

V nadaljevanju prispevka bomo zgornjo tezo preverjali s primerjalno analizo določenih (predvsem ekonomskih) atributov vzniklih političnih teles krize, nato pa si bomo v drugem delu prizadevali prikazati spremembe v načinu pojavljanja. Govorili bomo o estetskem režimu reprezentacije teh teles ob tehnoloških transformacijah, ali če rečemo z Marxom: spremembah produkcijskih sil. Pri tem se bomo sklicevali predvsem na analize estetizacije politike, kot jih lahko uzremo pri Walterju Benjaminu in Jacquesu Ran-

cièru, kar nam bo omogoèilo misliti kontekst konkretne uporabe sodobnih družbeno-komunikacijskih orodij v historični perspektivi tragedije in farse.

Marx je v preteklosti že pokazal, kako je buržoazni republiki uspelo opravi-
titi s proletariatom; njun neposredni antagonizem se je za proletariat odvil
takole:

Pomembnejši voditelji proletariata v skupščini in tisku, ki so po vrsti
postali žrtve sodišč in [sedaj kot] vedno bolj dvomljive figure prihajajo
na čelo. [Proletariat] deloma troši svoje sile v *doktrinalnih eksperimen-
tih, menjalnih bankah in delavskih zvezah, torej v gibanju, s katerim se
odpoveduje nalogi strmoglaviti stari svet z njegovimi lastnimi sredstvi, in
skuša veliko bolj izvesti svojo osvoboditev za hrbtom družbe, po privatni
poti, v okviru svojih omejenih eksistenčnih zmožnosti, [zato] mora torej
nujno podleči* (Marx, 1967: 463).

Pomislimo na najslavnejše umetnine tistega boja, na primer na mojstrovi-
ni *Svoboda vodi ljudstvo* E. Delacroixa ali *Nesrečniki* V. Hugoja. Slikajo in izpri-
čujejo nam o pravem političnem boju, o sami konstituciji politike. Proletarci
so se buržoazni mešanici aristokratov, malomeščanov, zemljiških gospo-
dov in duhovščine neposredno zoperstavili kot *univerzalni razred* – nosilec
boja za destitucijo razredne družbe.

Dialektika tragedije in farse je kot nujni gradnik človeškega napredka na-
zorno izpostavljena tudi pri Walterju Benjaminu. Benjamin namreč precizno
sledi sekvencam historičnih dogodkov, povezanih v neskončne kontingen-
ce bodočih svetov, v delih na primer Baudelaira, Nietzscheja in Blanquija.
Naš izpostavljeni problem *večnega (vekovitega) vračanja* v umetniških, filo-
zofskih ali političnih sekvencah je orisan v »Novi tezi C«:

Samo tedaj, ko razplet historičnih dogodkov gladko teče skozi roke
zgodovinarja, tako kot nit, lahko govorimo o napredku. Če je to, na-
sprotno, zgolj razcefran sveženj, razprostirajoč se na tisoče vlaken,
ki visijo kot razpleteni lasje, potem nobeden od njih nima določē-
nega mesta, dokler niso vsi združeni skupaj in spleteni v prièesko.

Temeljno pojmovanje mita je svet kot kazen – kazen za tiste, ki si jo
dejansko zasluži. Večno (vekovito) ponavljanje je kozmično projici-
rana kazen ostajanja v šoli po pouku: človeštvo mora svoje besedilo
prepisati v neštetih ponovitvah (Benjamin, 1991: 1234).

Ti dogodki se nam kažejo kot historični momenti spodletelih revolucij in emancipatoričnih praks, iz katerih kapitalistični red snuje svoje reakcionarne zmage. Zgodovina je polna takšnih »farsičnih« (nasilnih in reakcionarnih) preobratov: prva pariška komuna leta 1871 in njeno brutalno zatrtje s strani buržoaznih in kapitalističnih sil Francije in Prusije; Mao Cetungova vizija komunističnega gibanja iz leta 1966, ki se je iztekla v Deng Šjaopingov kapitalistični oziroma ekonomsko upravljani »socializem s kitajskimi značilnostmi« po letu 1976 in se danes velikopotezno nadaljuje s Ši Džinpingom; revolucionarno gibanje v Parizu maja 1968 je prineslo »renegadsko« uso- do takratnih revolucionarnih (francoskih) študentov filozofije, sociologije in politologije, ki danes prostodušno zagovarjajo neoliberalne doktrine izko- riščanja delavcev, izvožene vojne in neokolonialni teror; in ne nazadnje vse od protislovnega učinka iskanja upanja v Baracku Obami do farsične karika- ture predsednika ZDA Donalda Trumpa; ali pa primer preobrazbe parade ponosa, ki je »danes na Zahodu kičasta, apolitična evropska podružnica ka- pitalistične ekonomije, ki bi morala zares vzeti svojo parodičnost in vnovič pridobiti kritični potencial iz leta 1969« (Greif in Gržinić, 2011: 9).

Predmet analize: od velike depresije 1929 in subjekta ideologije nacifašizma ...

Če so prejšnji zgodovinski primeri služili kot metodološki oris našega pristopa k predmetu, se sedaj od abstrakcije spustimo h konkretni vsebini. Najprej se bomo dotaknili iskanja ekonomskih analogij med krizama, nato pa izpostavili ključno pomanjkljivost takšnih analiz: kritično obravnavo vezi med ekonomskimi temelji in novonastalo estetiko družbenega telesa.

Primerjava med veliko depresijo iz 30. let prejšnjega stoletja in aktualno veliko recesijo je z vidika ekonomskega objekta krize pomembna, saj njuni jedri odpirata redko priložnost, da se dotaknemo samega bistva sodobne- ga kapitalizma – delovanja bančno-finančnega sistema. Obdobje med le- toma 1925 in 1929, kot tudi tisto med letoma 2002 in 2007, je zaznamoval histerični optimizem (v prvem primeru gre za t. i. *The Roaring Twenties*, v drugem za *Economic Expansion Period*). Akumulirani prihranki so bili vloženi v najrazličnejše visoko špekulativne investicije, mnoge med njimi povsem absurde in že vnaprej obsojene na propad. Obe zgodovinski desetletji sta tako pred zlomoma nenehno beležili nove rekordne stopnje človeškega na- predka – merjenega v absolutnih vrednostih BDP –, ki pa so bile posledica razvoja revolucionarnih industrijskih tehnologij za množično uporabo. Pre-

oblikovanje proizvodnega načina (prehod od taylorizma k fordizmu oziroma novim oblikam organizacije proizvodnje) je pomenil tudi spremembo v kolektivni estetiki družbenega bivanja (nove ureditve prebivališč, družbenih prostorov itd.). Užitek opojne prosperitete obeh obdobj je prikril hitro spreminjajočo se ekonomsko-dolžniško strukturo narodnih gospodarstev, dejstvo, ki ga pozornejši ekonomisti opažajo tudi leta 2019. Čeprav je časovno razdobje med obema krizama 80 let, si med drugim delita s poceni krediti napihnjene nepremičninske balone in nebrzdano vero v učinkovitost inovativnega upravljanja s sistemskimi tveganji bančnih posojil.

Poleg čiste ekonomske genealogije dogajanj okoli krize moramo izpostaviti še konvergenco kulturnega in ideološkega diskurza obeh ekonomskih kriz. Primer tega je značilna podobnost pri odločitvah posameznikov, ki se v trenutku zedinijo in postanejo manična množica v dirki za čim hitrejšim prisostvovanjem pri borznih ali nepremičninskih poslih. Tako se je godilo v času pred zlomom leta 1929, leta 2008 in še kdaj. To je zanimivo predvsem z vidika historične analize kapitalizma, saj tudi obdobja pred 20. stoletjem zaznamujejo intervali poceni denarja oziroma nizkih obrestnih mer, pa ti vendarle nikoli niso vodili k tako množičnim in brezglavim špekulativnim naložbam. Razlog je seveda preprost: gre za izjemen vzpon srednjega razreda (številčno največje kohorte svetovne populacije), predvsem v ZDA in Evropi. Če naletimo na poljubni domači ali tuji poslovni časnik iz leta 1929 ali 2005, bomo v njem kaj hitro našli naslovnice, polne komentarjev in napovedi gospodarskih gibanj z naložbenimi priložnostmi; v arhivih televizijskih pogovornih oddaj si lahko ogledujemo plejado ekspertnih analitikov, ki nas seznanjajo z novimi progresivnimi in donosnimi panogami. Vsi, od kuharjev in zidarjev do medicinskih sester in tajnic, se ukvarjajo z naložbami v delnice (prim. Thomas in Morgan-Witts, 1980), tisti z nekoliko več adrenalinske žilice in željo po najhitrejših zaslužkih pa so bili v zadnji krizi večji celo ravnanja s popolnoma eksotičnimi vrednostnimi papirji – t. i. izvedenimi finančnimi instrumenti. In nič kaj drugače kot v današnjem aktualnem primeru se ni godilo v 20. letih 20. stoletja.² Ljudje smo v času prosperitete in ekspanzije najprej »aktivni« ekonomski užitarji akumulacije premoženja, šele nato politični, družbeni ali kulturni posamezniki (enojci) kot subjekti. V krizi pa vsi reševalci in reševanci hkrati. Začetna faza zloma je vedno doživeta kot šok, vendar le za peščico ljudi in institucij, tistih, ki so globalno neposredno vpeti v proces borznega trgovanja. Za razliko in v nasprotju z določenim delom finančnega sektorja se celoten realni sektor,

2 Klasična študija Johna K. Galbraitha *The Great Crash 1929* iz leta 1954 se bere povsem enako kot sodobna dela o popisu družbenega dogajanja in medijskem poročanju. Omenili bi lahko samo floridski nepremičninski balon iz leta 1925 in ga primerjali s slovenskim nepremičninskim balonom iz let 2003–2007.

tj. delavstvo, v tej fazi ne zaveda prihajajočih drastičnih korekcij indeksnih vrednosti in padcev vrednosti posameznih delnic na borznih kotacijah. Vsi, veliki borzni »poznavalci«, ekonomisti, podjetniki in gospodarstveniki, hitijo razlagati, da so korekcije v času rasti nekaj običajnega in da ni razloga za preplah, zgolj za previdnost. Za povprečnega (špekulativnega) vlagatelja v novo nepremičnino ali varčevalni portfelj delnic je čas po tistem trenutku vselej že izgubljen čas. Kakorkoli naj že posamezne teorije imenujejo takšne disfunkcije, splošno dejstvo ostaja, da se kapitalistični način tedaj sooči z lastno imanentno napako. Podrobnejša analiza dogodkov pa nas uči, da se ta napaka najjasneje razkriva ravno pri krizi bančnega in finančnega sistema, rečeno v Marxovem žargonu, v pojmovnih zablodah umevanja denarnega blaga znotraj totalnosti menjave. John M. Keynes je v *Splošni teoriji zaposlenosti, obresti in denarja* goreče poudarjal nujnost državne intervencije v delovanje ekonomskega sistema, da bi se lahko gospodarstva na ta način reševala pred popolnimi kolapsi gospodarskih aktivnosti. Če vzporednice med obema krizama vlečemo v tej luči (prim. Eigner in Umlauft, 2015), se velika depresija in velika recesija bistveno razlikujeta po stopnji globalne povezanosti med državami in različnimi finančnimi sistemi. Takratni sistem parcialnih monetarnih ureditev in bilateralnih pogodbenih menjav stežka primerjamo z današnjim mednarodnim denarnim sistemom, ki je celovito zaokrožen in integriran mehanizem uravnavanja valutnih vrednosti, povezan v sistem informacij nadzornih institucij o stanju posameznih gospodarstev. A negativni obrat se je zgodil tako prvič kot drugič.

S tem obratom se tudi naša analiza preveša v vzporedni diskurz preobrazbe političnega telesa. Čeprav se je vsaka država po svoje spopadala s svojstveno konstelacijo vzrokov in pripravljala prilagojene načrte za soočanje s težavami, so bili rezultati (ne)pričakovano skladni. Nemčija je vzorčen primer vrenja idej v času velike depresije 1929, kjer se združita: 1) vzpon prvih neoliberalnih vzgibov in konkretnih idejnih zastavkov za nastop *ordoliberalizma* ter 2) povsem odkrite fašistične in nacionalistične težnje v politiki. Z gotovostjo lahko trdimo, da so se ZDA soočile z največjim trpljenjem brezposelnih ljudskih množic, a se sočasno niso spoprijemale s povojno obnovo kot v takratni weimarski Nemčiji. Po stabilizaciji razmer nemške novembrske revolucije 1918–1919 in s pričetkom konsolidacije nacističnega gibanja (*Freikorps* in uničenje Spartakove zveze) je Nemčija proslavljala vsesplošni razcvet gospodarstva, novo umetnost in kulturo ter estetizacijo družbenega življenja (prim. Sohn-Rethel, 2012). Po pričetku velike depresije je sledil hiter preobrat. Uspešno rast so nadomestili hiperinflacija, drastično padanje industrijskih naročil, množice obubožanih kmetov in neposredna odvisnost od posojil ZDA (načrta obnove Dawes in Young). Naštete okoliščine so

temeljito botrovale in pripomogle k nadaljnjemu ideološkemu reševanju politično-ekonomskih problemov, k spogledovanju nacionalsocializma z ekonomsko samozadostnostjo, katerega posledični umik s svetovnih trgov je s pričetkom krize pognal v tek ideološko zaprto estetizacijo politike in ekonomije – *estetiko delovnih odnosov* (prim. Rabinbach, 1976). Nacional-socialistična delavska stranka je v ta namen leta 1933 ustanovila Urad za lepoto dela (*Das Amt für Schönheit und Würde der Arbeit*), za rekonfiguracijo estetike pojavljanja produkcije in delavskih odnosov.³ Temeljni cilj urada je bil ustvariti ideološki mit o deproletariziranem nemškem delavcu, polnem delovnega elana v optimizirani visokotehnološki tovarni. Cilj je bil doseči dvoje: prvič, subvertirati komunistično tezo odtujenega in izčrpanega proletarca, in drugič, z novo ureditvijo estetike prostora tovarne doseči večjo produktivnost in večje zadovoljstvo delavca. Novonastala estetika družbene politike bi povrh vsega posredno služila še tako želeni povečani ekonomski rasti. Ideologija je tamkaj nastopila kot avtorefleksivna funkcija reprezentacije: njena estetika je vzpostavila nov režim organizacije dela v tovarni ter hkrati historični napredek tehnologije postavila za osrednji subjekt novega družbenega reda Tretjega rajha. Tako je rekonfiguracija tovarniške estetike, od novih lučnih elementov, delavskih omaric in telovadnic do urejenih travnikov in parkov ter različnih barvnih kontur, kantin in novooblikovanega pohištva, služila za zakrivanje osnovnega pomanjkanja v obdobju od 1929 do 1937. Na tem mestu vzporedno omenimo pronicljivo analiziranje pojma *Entartung* [degeneracija, izroditev], s katerim Walter Benjamin analizira nacistični odnos do umetniških praks ter, še pomembneje, njegovo hrbtno plat, siromašenje parlamentarizma (Benjamin, 2004: 244).

Nemški delavec je bil sicer žrtev velike depresije in versajske pogodbe, a je bil precejšen delež industrije takratne povojne Nemčije nedotaknjen. Urad za lepoto dela je ciljalo na to, da mu bo s pomočjo rekla »veselje pri delu« (*Freude durch Arbeit*) uspelo vzpostaviti delavca kot subjekt družbene solidarnosti in tvorca vzpona nemške tehnologije. Ideološka deproletarizacija je dosegla zaprtje estetike politike kolektivnega delavstva. Na to cilja Jacques Rancière s svojim pojmovanjem metapolitike kot prazne politične filozofije (Rancière, 2005: 105) – torej popolne izključitve prave politike. Naloga Urada je bila brezkončna reprodukcija utopične slike neodtujenega in srečnega delavca, ki s svojim delom tvori novo tehnologijo, disciplino in hierarhijo – tj. novo estetiko delovnega mesta. S tem izpolnjuje poslanstvo

3 Današnja uvedba resorja EU za »zaščito/spodbujanje našega evropskega načina življenja« v novonastajajoči koaliciji nove predsednice evropske komisije Ursule von der Leyen se bere kot cinična reminiscenca iskanja objekta protislovja – nemški delavec : Jud; evropski delavec : imigrant.

Urada: kolektivno izključitev razrednega boja. Nova organizacija dela⁴ je prikrila razmere časa ter dvojno povečala produktivnost delavstva: na račun tehnično-estetske inovacije v fordistični strukturi proizvodnje in z omenjeno sintagmo »veselje pri delu« (Rabinbach, 1976: 64). Družbena racionalizacija je skozi politično in administrativno formo izbrisala razredna razmerja, depolitizirala industrijsko delavstvo in postavila enega od ogel-nih kamnov neoliberalnemu individualiziranemu subjektu, izhajajočemu iz predvojnega ordoliberalizma v kombinaciji s politikami nacističnega režima (Mastnak, 2019: 100–108).

... do povojnega vzpona individualnega konzumerizma, vladavine mnjenja in politike konsenza

Historični dogodki revolucij v Rusiji in obnove držav po prvi svetovni vojni so prinesli pogoje za nerazsodna dvajseta leta 20. stoletja. V tem deset-letju se je v celoti dovršil ekonomski cikel; leta 1907 – po prvi resni grožnji borznemu sistemu ter bančno-finančni krizi 20. stoletja – so ZDA pričele postopke za ustanovitev Zveznih rezerv (danes znanih kot centralna ban-ka FED), nato je prišlo vojno stanje prve svetovne vojne, povojno obdobje, razcvet »rjovečih dvajsetih«, velika depresija in pričetek druge svetovne vojne. Depresija in poraz v Nemčiji sta vplivala na novo konfiguracijo este-tike tako družbenih kot industrijskih razmerij. Ideologija je zakrila na eni strani emancipatorični moment nasprotij družbenih razredov, na drugi pa povsem naključno disfunkcionalnost samouravnavanja (*laissez-faire*) kapi-talističnega sistema samega. V ZDA se je končna rešitev za slednjo ime-novala *New Deal*, celoten preobrat ter nadaljnji iztek evropske in globalne zgodovine pa sta obče znana. Toda pokažimo, zakaj je morala ureditev po drugi svetovni vojni izključiti kakršnokoli zmožnost vnovičnega vzpona ob-skurnega subjekta na krilih ideologije. Politična razmišljanja od Friedricha A. von Hayeka do Milтона Friedmana so dajala navdih v tej smeri: večja svoboda participacije na trgu, manjša možnost vnovične vstaje kolektivnih fašističnih in komunističnih subjektov – individualni cilji naj določajo druž-bene cilje, kajti individualno se nikdar ne more izteči v obskurno družbeno telo. Obrat je bil zato povsem *ekonomski*: treba je bilo vzpostaviti politično

4 Danes se takšna učinkovita nova organizacija dela kaže v najrazličnejših oblikah samozaposlitev in malega dela – prekariata.

hegemonijo trga in njegovo vzpodbudo (*incentive*), (politični ali ekonomski) *dobiček*, da bi definirali družbeno in kulturno racionalnost politike same – v ZDA (in v zadnjih desetletjih čedalje bolj tudi v Evropi) t. i. *ekonomika družbene izbire*, v Nemčiji pa nastop *ordoliberalizma*.

Gospodarska obnova Zahoda je po 50. letih 20. stoletja vzpostavila nov družbeno-ekonomski režim čutnega, vezan na vzpon velikih korporacij in novoorganiziranega srednjega razreda, urbanizacijo in prihajajočo kulturno revolucijo. Politično polje je, kot pokaže Rancière, od arhipolitike prek parapolitike in metapolitike nasledila politika konsenza (Rancière, 2005: 79–138). Po ideološki epizodi fašizma in nacizma je bilo družbeno telo primorano razgraditi svoje tkivo na več posameznih preštevni enot, med katerimi nenehno poteka politika dialoga z logiko družbenih koristi in pravičnosti. Zablodo ideološkega maskiranja družbenih in produkcijskih odnosov je nadomestila znanstvena paradigma etike človečnosti. Organiziranost vojne proizvodne linije se je preselila v civilni svet, znanost je dokončno obstala kot funkcija tehnološkega razvoja potrošnih dobrin za srednji razred. S tem se je do zadnje potankosti razvila družbena znanost menedžiranja, za razliko od predvojnega vodenja in voditeljev so se sedaj pojavili administrativni upravitelji procesov, menedžment je kmalu postal *causa sui* družbene logike in estetike pojavnih oblik. Ekonomski obrat konsenzualne politike se je manifestiral v že omenjeni sodobni teoriji družbene izbire⁵ – tj. ekonomski obdelavi problema glasovanja, izbire ter maksimalne porazdelitve poslovne in družbene koristnosti. Osnovna premisa družbene etike izvira, kot je denimo pokazal William Whyte z delom *Človek organizacije*, ravno iz takšnih »tehnokracij«, kjer gre za paradoks kolektivne pripadnosti organizaciji (družbena etika) in potlačitev individualnosti (protestantska etika), ki nastopa predvsem kot predpostavka taiste kolektivnosti. Po njegovi tezi se posameznik žrtvuje za cilje organizacije, se pasivizira in zmanjša svoj ustvarjalni potencial. Korporacije so s pridom uporabile orodja in metode ideoloških fasad ter jih legalizirale v svojih trženjskih kampanjah. Rodila se je kulturna industrija, ustvarjalka potrošniške družbe spektakla, in sicer z dvojnim namenom: slabečim korporacijam maksimirati stopnje prihodkov ter posameznika še naprej deproletarizirati s preigravanjem želje. Gospodarski razcvet je v naslednjem koraku privedel do uporabe menedžerskih in ekonomskih orodij s ciljem modeliranja družbenih odnosov. Razvoj ekonomske teorije je bil podvržen iskanju optimalnih porazdelitev virov in proizvodnih dejavnikov ter ravnotežja med dobrinami in potrebami. Tovrstnemu planiranju so sledili optimizacijska estetika nakupovalnih središč,

5 V delih, kot sta na primer *Družbena izbira in vrednote posameznikov* Kennetha J. Arrowa (1994) in *Human Capital* Garyja Beckerja (1964).

oblikovanje novega družbenega standarda in tehnološke opremljenosti od televizorja in hladilnika do avtomobila, delovno mesto, opremljeno z računalnikom itd. Preprosta identifikacija ideologije prostega trga optimalnih alokacij je bila samo še korak v stran, kot tudi njena farsična plat današnjega kopičenja blaga in odpadkov bliskovite menjave. A vendarle smo morali za ta »nevtralni«, objektivni in neosebni mehanizem »pravične« porazdelitve ravnotežja med potrebo in koristnostjo, ki omogoča svobodno izbiro in politični konsenz med različnimi stranmi, sprejeti farso današnjega konsumerističnega blagostanja. V času zadnje krize smo lahko samo še toliko bolj tragično opazovali, da se kljub konsenzualni povezanosti mednarodnih sistemov ter celovitemu naboru varovalnih mehanizmov in institucij (od Keynesa dalje) nikakor ne moremo izogniti ne ekonomskim ne političnim primanjkljajem kapitalističnega produkcijskega načina – z njimi smo soočeni vsakič, ko se ta sooči z lastno disfunkcijo.

Vloga novih družbenih tehnologij za rekonfiguracijo estetskega režima čutnega na primeru globalnih vstaj (tragedija in farsa: levi in desni odklon)

Estetiko povojne dobe sta Adorno in Horkheimer pronicljivo opisala v *Dialektiki razsvetljenstva*, z namenom prikaza delovanja množične prevare kulturne industrije. Zmožnosti novih tehnologij televizije in radia so odprle nove kanale širjenja ideologije, k čemur danes pridajamo še družbena omrežja. Naloga umetnosti je, da podaja revolucionarne forme, odpira prostore univerzalnosti, a vendar in v zadnji instanci za Adorna in Horkheimerja čutne distribucije ostajajo predmet ideoloških koncepcij kulturne industrije. V sintezi teh besed *Dialektike razsvetljenstva* se počasi nakazuje prihajajoči prehod: ideologijo, utemeljeno na rasi, razredu ali množici, bo nadomestil zakon ekonomskega interesa in dobička. Kulturna industrija današnjega dne se kaže kot nov obrat ideologije – na primer prostega trga, neoliberalnega ekonomskega načela za reguliranje vseh razsežnosti družbenega in političnega življenja –, v resnici pa je zakon dobička ideološko prezentacijo podredil v sebi lastno funkcijo. Sodobna logika dobička namreč poseduje to posebno lastnost, da ne absolutira samo končnega smotra (pomnimo primer Webrove »železne kletke«), temveč omogoča

transvzročno redefiniranje ciljev z zgodovinsko beatifikacijo najprodornejših protagonistov – individuuumov. Estetika družbenega prostora se prične z omenjenim načelom in konča pri trženju umetnosti, kjer je uporabna vrednost neuporabna, menjalna pa nazadnje predstavlja edino »pravo« mero vrednosti. Pri tem avtorja pronicljivo izpostavi posameznika-potrošnika, ki ni nikoli osamljen in mu kulturna industrija na ta način preprečuje uvideti možnost upora proti njeni logiki (Adorno in Horkheimer, 2006: 154). Kulturna industrija družbe ne utemeljuje z novim ideološkim horizontom; vzpon korporacije in monopol kapitala sta na krilih množične kulturne potrošnje zgradila nedolžen in legitimen mehanizem družbene racionalnosti. Pri resničnostnih oddajah, tako za časa Adorna in Horkheimerja kot tudi njihovega preporoda v 21. stoletju, sta načeli naključne slave in večnega upanja potrošnika uporabljeni za popolno iluzijo novih form postvarelosti (reifikacije) ljudi, novih virov prihodkov in dobička. Ključni problem nastane, ko se dotična formula prevede v vsako dejanje individualnega in kolektivnega življenja, vključujoč emancipatorne in revolucionarne prakse, kolikor so stvar zgodovinsko poznane matrice. Družba kulturne industrije je *a priori* družba veselja in vključitve, vsi participirajo v blagostanju in ekonomskem razvoju – razen tistih, ki so onkraj meja čutnega in tako rekoč *neobstoječi*.

Rancière estetski režim umetnosti pojmuje kot tisto prekinitev vezi med umetnostjo in družbenimi odnosi, ki ponudi novo konfiguracijo prostora ter načine reprezentacije in percepcije. Gre za vzpostavitev *nesoglasja* med dvema oblikama: »sense« in »sense«.⁶ Estetika politike je nevez med distribucijo skupnega prostora in pojavno obliko političnih subjektov. Nasproti nesoglasni logiki umetnosti in politike stoji podaljšana roka kapitala/dobička, kulturna industrija. Delovanje nesoglasne logike Rancière opredeli kot preplet treh procesov kritične umetnosti: »Ta shema, zelo preprosta po svoji pojavi, je pravzaprav konjunkcija treh procesov: prvič, proizvodnje čutne forme ‚tujosti‘, drugič, razvoja zavedanja o razlogih te ‚tujosti‘ in tretjič, mobilizacije posameznikov na podlagi te zavednosti« (Rancière, 2010: 142).

Odgovor kulturne industrije je ponudba, ki jo je težko zavrnilo. Naključni »tuji« formi ponudi možnost vpisa v zgodovino za določeno ceno – pristop pod njeno okrilje produkcije. Brez zadržka ji ponudi slavo in bogastvo za tisti majhen košček njene biti, ki je rezultat izsiljene izbire. Sodobni politični ekonomiji (neoklasiki) je torej (kvazi)uspelo nevtralizirati nova ideološka osnovanja na temelju rase, razreda ali množstva, hkrati pa je uvedla znanost

6 »Bistvo konsenza je torej postavljanje identitete med čutnost in režim pomena, med dejstvo in njegovo interpretacijo, med govor in njegov namen, med dejanski status in določitev njegovih pravic itd.« (prim. Rancière, 2010: 2). / »Na najbolj abstraktni ravni nesoglasje (disenz) pomeni razliko čutnosti in razuma: razliko znotraj istega, istost nasprotja« (prim. Rancière, 2011: 1).

dobička na krilih nenehnega tehnološkega napredka. Če je bil tehnološki borzni balon (Dot.com) s preloma tisočletja nekakšna preuranjena afirmacija vzpona novih tehnologij in problematike špekulativnih borznih vrednotenj, se je to nekaj let pozneje vrnilo z obrestmi – v obliki nepremičninske krize in bančnofinančne recesije. In prav taista (Dot.com) informacijska tehnologija igra pri spreminjanju sodobne človeške interakcije in družbene organiziranosti ključno vlogo. Vzpostavila je globalno tkivo enostavnih prijateljstev, poslovnih stikov in proizvodno-menjalnih operacij. Neomejen pretok informacij riše nov red čutnih zaznav, omogočil nam je novo percepcijo realnosti, mest in vlog, vendar trdno v okvirih zakona.

Kaj imata pri vsem tem neposredno skupnega gibanje »Occupy« in skupek vstaj »arabske pomladi«? Obema je skupen koordinacijski mehanizem družbenih omrežij za določevanje lokacij in časovnic organiziranih protestov. Leta 2011 so twitter, facebook in youtube uspešno nadomestili blokado uradnih komunikacijskih poti in pristransko poročanje provladnih medijev. Prenos slike in zvoka v živo prek aplikacije skype je omogočil neposredno spremljanje, brez komercialnih vložkov in ekspertnih komentarjev, tako dogodkov na egiptovskem Tahrirju kot v newyorškem parku Zuccotti. Ne glede na vzporednice med arabskimi vstaji, aktivnostmi španskih »Indignados« in gibanjem »Occupy« imajo prva in drugi dve različni »preddogodkovne« vzroke. Genealogijo arabskih vstaj je Alain Badiou v delu *Le réveil de l'histoire* pojasnil kot potencialno možnost nove politične resnice, izhajajoče iz dogodka. Politično neobstoječi se razkrijejo v svetu ter se lokalizirajo z intenzifikacijo eksistence. Trg Tahrir je zanje mesto političnega upora proti oblasti. Vsa tamkajšnja množična gibanja so pospremljena z vzkliki, kot so »Ven, Ben-Ali!« ali »Mubarak, odidi!« ali »Beži, Gadafi!« Naklonjenost ideji se manifestira z neposrednim nasprotovanjem nosilcu oblasti – z imenom in persono. Ničesar podobnega ni mogoče zaslediti pri gibanjih »Occupy« in »Indignados«. Njuna primarna sogovornika spora sta ekonomska neenakost in primež multinacionalnih korporacij, bank ter finančnih elit. Politično-ekonomska slika se obrača na glavo; če so države severne Afrike vzpostavile »pravo« demokracijo ob ekonomskih pogojih (brezposelnost, globalni balon surovin in prehrane) ter z množičnimi upori oporekale postavljenim oblastem, na drugi strani gibanje »Occupy« svoje nagovore usmerja proti globalnemu finančnemu sistemu, ki spodkopava demokratična načela. Vzpostavljeno nasprotno razmerje je tako za prve politična diktatura, za druge fiktivni ekonomski subjekt kapitalizma (korporacije in Wall Street). Rezultati obojih bojov so leta 2019 več kot na dlani – uvoz koruptivnih, zahodnih liberalnokapitalističnih praks v prenekatere države Severne Afrike in zgodovinski dobički globalnih investicijskih bank.

Na kratko si oglejmo nekajdnevni zgoščeni interval historičnega sosledja dogodkov in izjav gibanja »Occupy« v dneh po 16. septembru 2011. Po vzoru španskih »Indignados« in arabskih vstaj proti vladajočim elitam v Egiptu, Tuniziji, Libiji, Jemnu itd., ki so potekale na mestnih trgih, se je newyorško okupacijsko gibanje odvijalo v obliki zasedbe na odprtem prostoru sredi mestne krajine: v parku Zuccotti, kjer so se zbrali protestniki, ki so izražali nestrinjanje z delovanjem ekonomskih institucij in Wall Streeta. Aktivisti so na družbenih omrežjih, kot so Twitter, Tumblr in Facebook,⁷ sproti koordinirali organizacijo množičnega prihoda ljudi 17. septembra 2011. Določena so bila mesta zbiranja – osrednji park Zuccotti –, ure prihodov, dnevne agende ter pravni nasveti ravnanj in odzivov v primeru policijskih intervencij.⁸ Organizacija Adbusters je neformalno prevzela pobudo ter pripravila vsebinsko ogrodje okupacije parkov in drugih javnih površin okoli Wall Streeta. Medtem so na Tumblr⁹ vsakodnevno prihajale individualne izjave tistih, ki so se prepoznali kot del množice tistih, ki tvorijo »99 %«, a so onkraj meje čutnega. V senci okupacijske geste in slogana »Mi smo 99 %« vseskozi stoji druga (določujoča) izjava: »Antibanks«.¹⁰ Ta verificira razmerja znotraj bistva gibanja z izjavo o 99 % ter hkrati vzpostavlja razliko med okupacijskim gibanjem in gibanji arabske pomladi, v kateri prevladujejo že omenjeni pozivi k sestopu elit (»Ven, Ben-Ali« ali »Mubarak, odidi«). Okupacija traja več dni in postane transnacionalna. Družbena omrežja vsak dan oznanjajo pričetke shodov in njihove zaključke – natanko od 8.30 do 15.30 po lokalnem času, urnik poslovanja borz na Wall Streetu. 15. oktobra se s koordiniranimi medmrežnimi akcijami odvije mednarodni protest Occupy, ki se nadaljuje vse v leto 2012.

Do avgusta 2012 je vloga družbenih omrežij od prvotne koordinacijske in obveščevalne prehodno zavzela tri druge smeri: prvič, omrežja so postala portal izmenjave statističnih kategorij, ekonomskih kazalcev ter drugih dejstev o strukturi bančno-finančnega sistema in kapitalizma nasploh; drugič, pojavili so se poskusi nostalgичnega vračanja k nastankom gibanja s pozivi k »part-redux« in novim protestom 17. septembra 2012; in tretjič, omrežja so pričela poročati o fragmentiranih gibanjih: o študentskih združenjih, praviški zbornicah in sindikalnih bazah, predstavljala so radijske postaje, po-

7 Zaradi priročne preglednosti kronoloških dogodkov se bomo osredotočili na objave v okviru Facebook strani »Occupy Wall St.« (@OccupyWallSt).

8 Priporočila, objavljena na Facebook strani »Occupy Wall St.«: »Če vas na ulici ustavi policija, jo vprašajte 'Ali sem prost?'; če odgovorijo pritrdilno, ne govorite nič in se odpravite naprej. Če odgovorijo nikalno, izjavite: 'Želim ostati tiho in izkoristiti pravico do odvetnika.'«

9 Glej stran <http://wearethe99percent.tumblr.com/>.

10 Glej stran <http://antibanks.takethesquare.net/>.

javljale so se remontaže preteklih fotografij in videoposnetkov ... Na uradni spletni strani¹¹ uredniki objavljajo vsakršno dejanje upora proti obsojenim Pussy Riot, Bradleyju Manningu in Julianu Assangeu ter vabila na različne dogodke, na primer na 4. feministično generalno skupščino, na protest proti jedrski oborožitvi ZDA itd. Skoraj vsaka želja po protestu dobi prostor.

Walter Benjamin je film in fotografijo videl kot obliki umetnosti, v katerih množice najdejo singularno mesto. V podobnem smislu tudi prvotna uporaba omrežij za organizacijo obravnavanih protestov množicam podaja nove načine estetike življenja: jih organizira, statično in dinamično zajame njihove akcije ter prvič omogoči dvosmerno komunikacijo z možnostjo podajanja komentarjev in replik (Rancièrov koncept literarnosti [littérarité]); vse to z ozirom na izražanje političnega nesoglasja. Tehnologija je tu posredujoči moment politike, vendar je po drugi strani tudi konstitutivni moment nastanka nove konfiguracije estetike mest in identitet. To je tisto, kar Rancière imenuje reprezentativni režim z umanjkanjem načela indifferenca:

[Politika uporne forme] svojo političnost tu afirmira tako, da se odmakne od vsake forme posega v suhoparni svet in znotraj njega. Umetnosti ni treba postati forma življenja. Prav nasprotno, življenje je tisto, ki je dobilo v njej formo. [...] Umetnosti, ki stopa v politično, a tako da se kot umetnost samoukinja, se tako zoperstavlja umetnost, ki je politična pod pogojem, da si ne maže rok s politično intervencijo (Rancière, 2012: 68–69).

Izmenjave koordinacijskih sporočil na facebooku, twitterju in podobnih mestih za podajanje dejstev ter napovedi različnih protestov in dogodkov so spremenile tudi reprezentativno shemo same vezi, ki je strukturirala udeležence gibanj. Vmesno obdobje ter pozivanje na vnovično »prvo jubilejno« zbiranje in okupacijo povzročita preklic indiferentnega, a bistvenega stila družbenih omrežij za vznikanje političnega telesa. Ko se izgubi indiferentnost, se z njo izgubi tudi neposrednost politike, ostane le še kopija kulturne industrije in funkcije oglaševanja. Iz tega izhaja dvojje: prvič, da nastanek političnega telesa na sebi nosi heterogenost čutnega, je delo, ki nič neče, delo brez lastnega pogleda in sporočila, ki razveljavlja vsako poprejšnjo ureditev; in drugič, da estetika politične revolucije ne predhodi tehnološke, temveč nastaja z roko v roki znotraj pogojev historičnega diskurza.

Slavoj Žižek Benjaminov »pojem zgodovine« interpretira z vidika prevare odrešenja-skozi-revolucijo, kjer je naloga marksističnega zgodovinoписja

11 Glej stran <http://occupywallst.org/>.

prikazati »skrito potencialnost (emancipatorično utopično potencialnost), prevarano v dejanskem poteku časa revolucije in njenega končnega rezultata – vzpona utilitarističnega kapitalizma« (Žižek, 2010: 84). Benjaminovo načelo estetizacije politike je v zadnji krizi še za kanček bolj transponirano v načelo estetizacije ekonomije in dobička. Za Benjamina bi bilo veliko razočaranje spoznanje, da so vse nerazkrite potencialnosti emancipatoričnih praks izdane in izrabljene s strani desničarskih oziroma degenerativnih reakcionarnih deviacij – da so kontinuirani vzniki fašizmov proizvod spodletelih revolucij.

Zgoraj smo izpostavljali učinkovito rabo informacijske tehnologije za koordinacijski mehanizem vstaj in uporov, katerih neslutena razsežnost se je pojavila šele leta 2016 v obliki vplivanja na volilno kampanjo za predsednika ZDA. Facebook je bil uporabljen za lansiranje množice usmerjenih oglasov s ciljem mobilizacije (predvsem desno konservativnega) volilnega telesa ZDA, z jasnimi negativnimi pozivi: »Superheroj Bernie Sanders promovira gejevске pravice«, »Satan: Če jaz zmagam, [Hillary] Clinton zmaga, Jezus: Ne, če lahko jaz pomagam!«, »Jug [ZDA] združen«, »Osvajalci [južne meje] prepovedani«, »Dol s Hillary Clinton!« in *pozitivnimi* pozivi za Donalda Trumpa: »Mi, ljudstvo – vaš glas v Beli hiši«, »Naredimo Ameriko zopet veliko« itd., ki so kulminirali v vzniku označevalca »fake news«. Farsa je za nas kot drugo ponavljanje istega problema z vzvodi kulturne industrije in sodobne tehnologije, torej se intenca dejanja privzeta skupnega prostora z naključnimi političnimi telesi vselej sprevrže v degenerativno estetiko interesa/dobička, kar se zgodi skozi specifično obliko tehnologije; jezikovna sporočila, dramatična razmerja med slikovnim in besednim materialom ter stopnjevanje napetosti do prihajajočih datumov dogajanj so metodični načini 21. stoletja. Danes tehnologije spreminjajo način in izpovedno moč besed, pri čemer pa sama dialektika tragedije in farse še naprej ostaja nedotaknjena. Njihovo vsebinsko bistvo je v prvem, tragičnem poskusu vselej že spodletelo dejstvo, a se izkaže za dejavno in učinkovito v drugem, farsičnem, kolikor tedaj to dejstvo že služi zakonu.

Jetztzeit« tragedije in farse

Velika recesija in njene distorzije so prinesle različne pričakovane in nepričakovane učinke. Med pričakovane lahko štejemo etično-konsenzualno reševanje nastalih situacij prezadolženih prebivalcev in podjetij, razkritje sistemsko-strukturnih napak sektorja visokih financ, nove eksperimente

z ekonomskimi, monetarnimi in fiskalnimi politikami, ki jih za časa velike depresije 1929–1933 niso poznali, ter nadaljevanje političnih praks preteklega stoletja. Manipulacije z obrestnimi merami in valutnimi tečaji, skupaj z notoričnim reševanjem investicijskega delovanja gospodarstev zahoda, so se v globalnem svetu odrazile na različne načine. Nekateri ukrepi so imeli globlje posledice za splošno populacijo – špekulativni baloni na globalnih surovinskih in prehranskih trgih. Vse od Ricardove teorije komparativnih prednosti do končnega zgodovinskega vpisa označevalca globalizacije so nacionalne države počasi polzele v postopno popolno odvisnost od globalnih trgov. Arabske vstaje so eden od nepričakovanih rezultatov historičnih razmer, ki jih povzročajo neprecedenčne politično-ekonomske aktivnosti. Globalne družbe so bile šele s temi aktivnostmi soočene s pravi problemom,¹² prav tistim, na katerega se (je) naslavlja(lo) gibanje »Occupy«. Ta je vsaj dvojen: je, prvič, problem reprezentativnosti nesoglasja v dobi informacijske tehnologije in dominacije zakona koristi/dobička in, drugič, je problem fiktivnosti nasprotnika (Wall Street, korporacije in zaton demokracije) v tem nasprotju.

Sklenimo: zadnja kriza in sedanje vodenje vrhovne politike ZDA in Evrope je farsa v trojnem pomenu besede. Prvič: posmehuje se vsej zgodovinski modrosti znanosti, sploh ekonomski, ki si z napovedmi, čeprav pogosto neuspešno, prizadeva obvladati »bike in medvede«, s čimer bi izpolnila svoje poslanstvo – skrb za družbeno blagostanje z zagotavljanjem zaposlenosti, predvidljive inflacije in drugih družbenih parametrov. Drugič: z ekonomskim obratom je suspendirala ali vsaj kontinuirano odložila vse oblike političnih nesoglasij z zvajanjem na koordinacijo koristi partikularnih družbenih skupin, oziroma drugače rečeno, komercializirala je umetnost političnega. Tretjič: tehnologija je most med komercialnimi vrednostmi umetnosti za kulturno industrijo, na hrbtni strani pa sočasno nosi zmožnost vzpostavitve estetike drugačnega skupnega prostora, glasov in teles v njem. Vprašanje je torej, ali bo sleherna postkrizna »estetizacija ekonomije« šla po utrjeni poti estetizacije politike, ali bo torej tekla po reakcionarni poti še en krog konservativne etike; oziroma še drugače rečeno, ali je subjektu emancipatoričnih praks sploh še preostalo kaj možnosti, da dovrši idejo, preden reakcionarne sile vselej vnovič *degenerirajo* vsakršen potencial historično pogojenih tehnologij. Določujoči trenutek za subjekt bo prišel, ko se bosta obe strani protislovja, tragedija in farsa, srečali, ko bosta torej *sočasno* nastopili

12 V sredo, 22. 8. 2012, so predstavniki novih egiptovskih oblasti in predsednica IMF Christine Lagarde dorekli načrt za finančno posojilo pri ekonomski stabilizaciji države. Načrt reform seveda bistveno ne odstopa od ustaljene agende deregulacije, prostih trgov, privatizacije državnih monopolov itd.

v »zdajšnjosti« [Jetztzeit] odpravljanja enega in drugega. To pa je že naloga konkretne politične dejavnosti.

Literatura

- Adorno, Theodor W. in Max Horkheimer (2006): *Dialektika razsvetljenstva: filozofski fragmenti*. Ljubljana: Studia Humanitatis.
- Badiou, Alain (2012): *Deleuze, hrumenje Biti; Drugi manifest za filozofijo*. Ljubljana: ZRC Založba, ZRC SAZU.
- Bankson, Samantha (2015): Difference, Repetition, and the N[on(e)-All]: The Parallaxic Mirror of Žižek and Deleuze. *International Journal of Žižek Studies* (9)2: 1–22.
- Benjamin, Walter (1991): *Gesammelte Schriften: 1,3*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Benjamin, Walter (2004): *Selected Writings: 1 (1913–1926)*. Cambridge, Mass: Belknap Press of Harvard Univ. Press.
- Eigner, Peter in Thomas S. Umlauf (2015): The Great Depression(s) of 1929–1933 and 2007–2009? Parallels, Differences and Policy Lessons. *Crisis History Working Paper* (2): 1–53. Hungarian Academy of Science MTA-ELTE.
- Greif, Tatjana in Marina Gržinić (2011): *Skozi razbito steklo: Izbor člankov in esejev*. Ljubljana: Škuc.
- Johnson, Simon in James Kwak (2010): *13 Bankers: The Wall Street Takeover and the Next Financial Meltdown*. New York: Pantheon Books.
- Marx, Karl (1967a): 18. Brumaire Ludvika Bonaparta. V *Marx in Engels Izbrana dela III*, B. Zihel (ur.), 455–596. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Marx, Karl (1967b): Razredni boji v Franciji. V *Marx in Engels Izbrana dela III*, B. Zihel (ur.), 5–162. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Mastnak, Tomaž (2019): *Črna internacionala: vojna, veliki biznis in vpeljava neoliberalizma*. 1. zvezek. Ljubljana: Založba / *cf.
- Rabinbach, Anson G. (1976): The Aesthetics of Production in the Third Reich. *Journal Of Contemporary History* (11): 43–74.
- Rancière, Jacques (2005): *Nerazumevanje: Politika in filozofija*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Rancière, Jacques (2010): *Dissensus: On Politics and Aesthetics*. London: Continuum.
- Rancière, Jacques (2011): The Thinking of Dissensus: Politics and Aesthetics. V *Reading Rancière*, P. Bowman in R. Stamp (ur.), 1–17. London: Continuum.
- Rancière, Jacques (2012): *Nelagodje v estetiki*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

- Reinhart, Carmen M. in Kenneth S. Rogoff (2009): *This Time is Different: Eight Centuries of Financial Folly*. Princeton: Princeton University Press.
- Sohn-Rethel, Alfred (2012): *Ekonomija in razredna struktura nemškega fašizma: Zapiski in analize*. Ljubljana: Sophia.
- Thomas, Gordon in Max Morgan-Witts (1980): *The Day the Bubble Burst: A Social History of the Wall Street Crash of 1929*. New York: Penguin Books.
- Žižek, Slavoj (2010): *Living in the End Times*. London: Verso.